

Rapport

efter kvalitetsgranskning av studie- och yrkes-
vägledning vid den fristående grundskolan
Björkö Friskola i Linköpings kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Björkö Friskola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan under hösten 2012 och våren 2013. Syftet med granskningen är att undersöka om eleverna på de granskade skolorna får den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till enligt skollag och läroplan och att verksamheten är av kvalitet enligt på förhand definierade kriterier. Granskningen vid Björkö Friskola i Linköpings kommun ingår i denna kvalitetsgranskning.

Björkö Friskola besöktes den 12 och 13 mars 2013. Ansvariga inspektörer är Leif Magnusson och Anette Bergstrand. I denna rapport redovisar Skolinspektionen sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan genomförs i totalt 26 kommunala och 8 fristående slumpvis utvalda skolor. I Linköpings kommun granskas även Folkungaskolan, Linghamsskolan och Internationella Engelska Skolan. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger den övergripande rapporten en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra granskade skolor. Det enskilda beslutet placeras därmed i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Björkö Friskola

Björkö friskola är belägen på landet några kilometer utanför samhället Ljungsbro i Linköpings kommun. Skolan startade sin verksamhet läsåret 1992/93. Huvudman för verksamheten är Stiftelsen Waldorfpedagogik i Vreta Kloster, WiV, med organisationsnummer 822002-7596. Vid tiden för denna kvalitetsgranskning bedriver skolan undervisning i årskurserna 1–9 med en klass i vardera årskursen. Sammanlagt har skolan cirka 220 elever. Verksamheten leds av en rektor och personalen omfattar ett trettital lärare och assistenter. På skolan finns ingen tjänst som studie- och yrkesvägledare inrättad. I stället har en lärare givits vissa uppdrag inom studie- och yrkesvägledning. Huvudmannen driver även gymnasial utbildning i Björkö Fria gymnasium i Linköping.

Flertalet elever kommer från skolans närområde men skolan har även elever från Linköping med omgivningar.

Björkö Friskola ingår i Waldorfskolefederationen, som i Sverige har sammanlagt cirka fyrtio medlemsskolor. Av federationens dokument framgår bland annat att Waldorfskolor utgår från Rudolf Steiners pedagogiska idéer baserade på antroposofi och antroposofins uppfattning om barnets och den unga människans utveckling. Läsåret 2012/13 lämnar för första gången elever skolan med slutbetyg. Björkö Friskola har tidigare utnyttjat rätten att utfärda omdömen i stället för betyg. Innevarande läsår utfärdas slutbetyg för första gången.

Resultat

1. Eleverna får kontinuerlig vägledning av sådan kvalitet att de kan göra väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.

1.1 Eleverna har tillgång till en kontinuerlig vägledning och en vägledning inför val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.

Här undersöks om eleverna har tillgång till studie- och yrkesvägledare eller annan personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning tillgodoses. Vidare granskas om studie- och yrkesvägledningen ges kontinuerligt i utbildningen. Slutligen undersöks om vägledning och information inför gymnasievalet organiseras på ett sätt som ger eleverna underlag och förutsättningar att kunna göra väl underbyggda val av gymnasieutbildning.¹

Under innevarande läsår har en lärare (samhällsorienterande ämnen samt Idrott och hälsa) i uppdrag att fullgöra studie- och yrkesvägledaruppgifter. Omfattningen är fastställd till cirka tio procent av heltid det vill säga i genomsnitt en halv dag per vecka. Uppgifterna som är dokumenterade i "Tjänstebeskrivning Syv – funktionen" omfattar, vid tiden för granskningen, endast uppgifter i samband med valet av gymnasieutbildning i årskurs 9. Studie- och yrkesvägledarfunktionen är inte knuten till någon särskild arbetsplats och är heller inte schemalagd för mottagning eller andra insatser.

Läraren, som saknar utbildning avsedd för studie- och yrkesvägledning, är engagerad för studie- och yrkesvägledningsarbete sedan hösten 2012. Läraren med det särskilda studie- och yrkesvägledningssuppletet benämns fortsättningsvis studie- och yrkesvägledaren. Mot bakgrund av personbyte i studie- och yrkesvägledarfunktionen under föregående läsår har rektor förstärkt studie- och yrkesvägledningen under innevarande läsår genom att köpa in en informationsinsats av en utbildad studie- och yrkesvägledare från en av kommunens gymnasieskolor. Informationen som ges vid ett tillfälle,

¹ 2 kap. 29 § skollagen Lgr 11 avsnitt 2.6

riktas till elever i årskurs 9 och deras vårdnadshavare. För de elever som eventuellt saknar behörighet till önskad gymnasieutbildning förmedlar skolans studie- och yrkesvägledaren kontakt med en samordnare från Linköpings kommun som därefter arbetar vidare med elev och vårdnadshavare kring antagning till introduktionsprogram.

I studie- och yrkesvägledningsfrågor kan således en elev ha kontakt med samma person som lärare, mentor och studie- och yrkesvägledare liksom med tre olika personer som studie- och yrkesvägledare varav två "externa experter" för information om gymnasieskolan och antagning. För eleven resulterar organisationen i osäkerhet dels genom att skolans egna informationsinsatser är av så begränsad omfattning att eleverna på egen hand måste utnyttja alla källor till information och dels genom att det inte är tydligt vilka frågor som kan eller bör riktas till vilken av de tre studie- och yrkesvägledarna eller till lärare på skolan. Några kommentarer i samtal och enkätsvar: *"Det känns som att man måste gå på alla öppet hus eftersom man inte kan utesluta några på grund av dålig information"* och *"Bestämde mig bara någon dag innan sista dag. Han har sagt det skulle komma en SYV utifrån flera gånger men det har inte hänt"*.

Läraren/studie- och yrkesvägledaren har sin undervisning i skolans årskurs nio-klass där han även är mentor. Förutsättningarna för vägledning vad gäller kontakt och kännedom om elevernas skolsituation är goda då han som lärare varit mentor för eleverna sedan årskurs sju. Intervjuer med elever och lärare visar att detta förhållande framför allt gynnat informella och sporadiska samtal exempelvis i samband med lektioner eller vid lunch då elever och personal träffas i den gemensamma matsalen. Trots det stora värdet i den nära kontakt mellan elever och lärare ser Skolinspektionen en risk i att umgängesformer, och mötesplatser uppfattas som tillräcklig förutsättning för skolans studie- och yrkesvägledning där vägledning reduceras till möjligen täta men avgränsade frågor vars syfte och bakomliggande förväntningar skolan har små möjligheter att bedöma. De rikliga tillfällena till korta, informella samtal kring framtid och utbildning kommer därigenom i stor utsträckning att ersätta förberedda och strukturerade vägledningssamtal som genomförs på ett målmedvetet sätt. Skolinspektionen konstaterar vidare att organisationens utformning ställer stora krav på elevens egen förmåga att samordna intryck, skapa överblick i valsituationen och formulera frågor utifrån egna behov.

Vägledningssamtal är en möjlighet till stöd inför gymnasievalet som eleverna kan utnyttja om och när eleven/vårdnadshavaren anser sig behöva det. Såväl Skolinspektionens enkät som intervjuer med elever och den lärare som ansvarar för studie- och yrkesvägledningen visar att endast ett fåtal vägledningssamtal genomförts två veckor före valet (val till gymnasium sker 15 feb.), och att det totalt genomförts enskilda samtal med färre än hälften av eleverna. I intervjuer och Skolinspektionens enkät svarar många eleverna att de tror att de skulle ha fått hjälp inför valet om de frågat lärare och vägledare. Flertalet elever har dock inte prövat möjligheten då de vid tiden för valet ansett sig ha tillräckligt underlag för beslut på egen hand. Elevens och vårdnadshava-

rens förutsättningar att själva formulera frågor och söka svar får därmed stor betydelse. En elev reflekterar: *"det är våra föräldrar som är vår SYV, och de vet inte så mycket om hur det är nu"*.

Både rektorn och studie- och yrkesvägledaren bedömer att nuvarande studie- och yrkesvägledningsresurs motsvarar det behov som finns på skolan och att alla elever har tillräcklig tillgång till studie- och yrkesvägledning. Något underlag för denna bedömning har dock inte framkommit i granskningen. Enligt rektorn skulle det ha kommit signaler om eleverna inte fått tillräcklig vägledning. Skolinspektionen konstaterar att elevintervjuer och enkätsvar även ger fog för den alternativa tolkningen att eleverna inte givits en klar uppfattning om målsättningen för skolans studie- och yrkesvägledning och därför inte sett sina vägledningsbehov som en uppgift för skolan.

Av intervjuer framgår att lärarna inte engageras på ett kontinuerligt och strukturerat sätt i studie- och yrkesvägledningsarbetet. Elevernas utveckling mot självständighet och ansvar i synen på yrken och utbildningar kommenteras vid lärarintervjun: *"Elever är inte så medvetna om olika sorters yrken före årskurs 9. Ju längre fram något ligger desto mindre tänker man på det. Själva medvetandet väcks i årskurs 9"* Av granskningen framgår heller inte att utbildningen målmedvetet utformats så att skolan är delaktig och stödjer utvecklingen av denna medvetenhet.

Vidare utgör studie- och yrkesvägledning inte ett gemensamt arbete för hela skolan. Insatser inom undervisningen som skulle ha kunnat anknytas till skolans gemensamma studie- och yrkesvägledningssupplag har inte planerats i samverkan med, eller varit kända av, studie- och yrkesvägledaren.

Informationen inför valet av gymnasieutbildning inleddes i slutet av oktober med ett informationsmöte då gymnasieskolan presenterades för elever och vårdnadshavare. Mötet genomfördes under kvällstid med hjälp av en extern studie- och yrkesvägledare. Lektionstid eller annan gemensam tid tas inte i anspråk för information kring val av utbildning och skolan har heller inte i andra planerade former informerat om valet på dagtid.

I november delades den regionövergripande utbildningskatalogen *Programväljaren* ut till eleverna. Förutom detaljerad information om gymnasieprogrammen får eleven information om gymnasieässor och öppethusarrangemang. Studie- och yrkesvägledaren vidarebefordrar även information om "pröva på dagar" samt administrerar anmälningar till de olika skolorna. Inför valet erbjuds eleverna även enskilt vägledningssamtal. Samtalen erbjuds på frivillig basis och eleverna får själva boka tider för mötet. De första vägledningssamtalen har genomförts i början av vårterminen cirka tre veckor före valet till gymnasium.

Skolinspektionen konstaterar att de insatser som skolan gör för att informera och vägleda eleverna är begränsade och i huvudsak har en mäklande/ kontaktförmedlande

funktion. Detta bekräftas i Skolinspektionens enkät där 78 procent uppger att de påverkats lite eller inte alls av information från skolan samtidigt som 63 procent anger att valet påverkas mycket eller väldigt mycket av besök på gymnasieskolor. En elev konstaterar angående studie- och yrkesvägledningen att: *"valeriet har inte varit en stor grej här"*.

Skolan tolkar i praktiken studie- och yrkesvägledningsuppdraget som ett i huvudsak administrativt ansvar. Samordning med gymnasieskolornas information och övriga rutiner kring gymnasieansökan i regionen gör att skolans definierade studie- och yrkesvägledningsinsatser med få undantag genomförs från november till januari i årskurs 9. För många elever är det emellertid en tidskrävande process att komma fram till välgrundade beslut om studier och den egna framtiden. Flera kommentarer i intervjuerna rör elevernas oro för att inte ha rätt eller tillräckligt underlag för beslut: *"Det kunde ha börjat tidigare t.ex. i åk 8, för att vi ska få ett genomtänkt beslut"* eller *"man har valt lite i hast, kändes lite stressat"*.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna har begränsad tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av studie- och yrkesvägledning tillgodoses. Skolans organisation av information och vägledning inför valet av gymnasieutbildning präglas av ett reaktivt förhållningssätt till elevernas behov och utgör i huvudsak en informations- och kontaktförmedlande verksamhet. Skolan behöver utveckla arbetet med studie- och yrkesvägledning så att det säkerställs att varje elevs behov av studie- och yrkesvägledning tillgodoses. I detta ingår att utveckla rutiner för att möta varje elevs behov av individuell och strukturerad studie- och yrkesvägledning.

För att säkerställa att eleverna ges studie- och yrkesvägledning genom utbildningen behöver skolan utveckla en övergripande plan där studie- och yrkesvägledningsaspekter kontinuerligt beaktas i undervisningen. En viktig förutsättning är att enskilda insatser som prao, studiebesök och gymnasievalet samordnas och ges en sammanhängande struktur. Detta i syfte att göra eleven medveten om att val av utbildning och yrken är en tidskrävande process där eleven successivt skapar förutsättningar för välgrundade beslut.

1.2 Skolan bidrar till att vidga elevernas perspektiv vad gäller utbildningar, branscher och yrken.

Här undersöks om studie och yrkesvägledningen utgår från, och anpassas efter varje elevs behov så att eleverna får det stöd de behöver för att kunna fatta individuella och välgrundade val till gymnasieskolan. Vidare granskas om skolan medvetet arbetar för att eleverna ska utveckla förmågor som behövs för att kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval, kritiskt granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden. En övergripande frågeställning är om skolan bidrar till att vidga elevernas perspektiv vad gäller utbildningar, branscher och yrken. I detta ingår även att eleverna får inblick i närsamhället och dess arbetsliv och kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och i andra länder. Slutligen

*granskas skolans arbete med att motverka att elevernas studie- och yrkesval begränsas av kön, social och kulturell bakgrund eller av eventuella funktionsnedsättningar.*²

Studie- och yrkesvägledarens uppdrag är tydligt och i huvudsak avgränsat till administrativa/förmedlande uppgifter samt att *"föräldrar och elev erbjuds möjlighet till personlig vägledning"*. Enskild vägledning är, så vida inte speciella behov föreligger, ett erbjudande som elev och vårdnadshavare själva bedömer om de behöver utnyttja. Studie- och yrkesvägledare känner som mentor eleverna sedan årkurs 7 vilket dock inte utnyttjas för exempelvis gruppvägledning, reflexioner kring tidigare individuella utvecklingsplaner eller för Waldorfskolans karaktäristiska *"läsårsbrevet"* som utgör en årlig dokumentation av elevens sociala utveckling. Den kännedom om elevens utveckling i olika avseenden som finns inom skolan förblir i stor utsträckning en kunskap hos den enskilde läraren då det saknas gemensamma resonemang om hur varje lärare kan bidra i det gemensamma studie- och yrkesvägledningsuppdraget eller till studie- och yrkesvägledarens insatser. Skolan utnyttjar härigenom inte sina förutsättningar att anpassa studie- och yrkesvägledningen till varje elevs behov.

Rektor och lärare uppger i intervjuer att skolan arbetar efter Waldorffederationens idéskrift *"En väg till frihet"*. Vid tiden för granskningen pågår enligt rektor en revision för att nå överensstämmelse med de nationella styrdokument. Skolan har dock inte säkerställt att det aktuella arbetet med studie- och yrkesvägledning överensstämmer med dessa krav. Av granskningen framgår att kollegiet har uppfattningen att den Waldorfpedagogiska metoden som är baserad på ett antal grundläggande föreställningar om individens utveckling innehåller sådana kvaliteter att eleverna av egen kraft utvecklar förmågor som även är relevanta i ett studie- och yrkesvägledningsperspektiv. Skolan menar vidare att den pedagogiska metoden i sig utgör en förberedelse för framtida studie- och yrkesval. Dessa antaganden har dock inte prövats av skolan och enligt Skolinspektionen saknas tydliga belägg för att det skulle förhålla sig på det sättet.

Skolan genomför prao i årskurs 7 och under vårterminen i årskurs 9. Utöver prao förekommer olika inslag av arbetslivsorientering i undervisningen som studiebesök och besökande föräldrar. Rektor pekar på att man som fristående skola inte får del av till kommunens rekvirerade praoplatser vilket innebär att prao förutsätter att eleverna själva ordnar sina platser. En elev konstaterar att *"om man inte hittar en egen praoplatser får man vara i skolans matsal"*. Enligt Skolinspektionens enkät lyckades 95 procent av eleverna själva hitta en praoplatser.

Lärarna anser att skolan av praktiska skäl har små möjligheter att ställa villkor för vilken typ av praoplatser som tillåts. Fördelningen av platser styrs exempelvis inte så att olika sektorer av arbetslivet belyses eller så att elever inte återvänder till samma plats

² 10 kap. 2 § skollagen Lgr 11 avsnitt 2.6

eller bransch. Varken lärarna eller studie- och yrkesvägledaren är engagerade i besök på praoplatserna. Frånsett inslag i ämnena Samhällskunskap och Idrott och hälsa förekommer få exempel på reflektioner som berör elevernas studie- och yrkesval i samband med förberedelse och uppföljning av prao. I de exempel som framkommer i granskningen relateras inte inslag i undervisningen som rör utbildning och yrkesval systematiskt till elevernas vägledningsbehov eller någon övergripande planering av skolans studie- och yrkesvägledning.

Syfte med prao är inte klargjort och tydligt formulerat varken för elever eller lärare. Verksamheten har följaktligen heller inte utvärderats med avseende på värde för skolans arbetslivsorientering eller betydelse för elevens syn på yrken och utbildningar. Av intervjuerna framgår att det är oklart vilken orientering om arbetslivet "prao" faktiskt ger och om den exempelvis bidrar till att vidga elevernas perspektiv på yrken och utbildning. Av intervjuer och skolinspektionens enkät framgår att eleverna i stor utsträckning utvidgar och utvecklar sitt tänkande om utbildning och yrken genom intryck från hem och kamrater. Granskningen ger inte belägg för att skolan, vare sig i samband med prao eller i andra studie- och yrkesvägledningsanknutna insatser, arbetar på ett systematiskt sätt för att vidga elevernas perspektiv när det gäller yrken och utbildning. Några kommentarer från lärare: *"Det finns inget nedskrivet att vi ska jobba så, vi jobbar som individer utifrån oss själva", "man har sig själv att tillgå, dela med sig av egna erfarenheter som ligger utanför deras världsbild."*

Skolan ser främst allmänna värden i prao som att eleverna får uppleva en annan arbetsplats än skolan och, som man säger *"får se verkligheten"* eller *"får en känsla för hur det är att jobba"*. Ytterligare ett värde som nämns är att prao kan leda till sommarjobb.

Den bild av yrken och arbetslivet som skolan ger eleverna präglas av ett historiskt perspektiv. Lärarna talar exempelvis om "ur-yrken" och hantverk och eleverna talar om "bondens år", besök hos fiskare och skogshuggare. Skolan har inte säkerställt att den arbetslivsorientering som ges eleverna är allsidig och ger eleverna förutsättningar att förhålla sig på ett medvetet sätt till villkor och förändringsprocesser som är aktuella i dagens arbetsliv. Skolinspektionen ser få tecken på att skolan engagerar eleverna i resonemang som främjar utveckling av en personlig strategi i förhållande till det arbetsliv som de närmar sig.

Av intervjuer framgår att eleverna, frånsett vissa prao-anknutna övningar, inte upplevt att undervisningen inrymt återkommande inslag med uttalat syfte att ge vägledning i val av yrke eller utbildning. Eleverna har heller inte uppfattat att det i undervisningen förekommer inslag som ingår i ett övergripande studie- och yrkesvägledningsarbete. En elev reflekterar: *"vi har under en samhällskunskapslektion funderat över vad som är viktigast för oss i ett jobb. Jag kopplade aldrig detta till gymnasievalet men det ser jag nu att det kanske hade den kopplingen"*.

Enligt rektorn är det skolans förhållningssätt att *"det inte finns några begränsningar för eleverna utifrån"*. I granskningen framkommer dock inget som talar för att skolan på ett målmedvetet, strukturerat sätt problematiserar begränsningar i elevernas föreställningar om tänkbara studie- och yrkesval. En tanke som förts fram i samband med prao har dock varit att flickor skulle pröva en praoplatz i en mansdominerad bransch och pojkar en kvinnodominerad bransch. Av elever uppfattas detta emellertid snarast som ett icke förpliktande förslag. En elev drar sig till minnes: *"någon lärare gav tips om att man till en praoperiod kunde välja tvärt emot det som är typiskt för tjejer eller killar. Men ingen följde upp att det blev så"*.

Av granskningen framgår att skolan inte gör några tydliga insatser för att motverka att elevers val begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund. Elevintervjuer visar att eleverna uppfattat få, och inte särskilt kraftfulla, insatser från skolans sida för att uppmärksamma dessa påverkansfaktorer. Då skolan har ett ansvar för att belysa de förhållanden som råder i samhället och hjälpa eleverna att förhålla sig till dessa är det viktigt att skolan inte avstår från att problematisera påverkansfaktorer som finns i samhället och som kan begränsa elevernas möjligheter att fatta välgrundade beslut om studier och yrke utifrån egna förutsättningar och intressen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att den studie- och yrkesvägledning som Björkö Friskola erbjuder samband med gymnasievalet behöver utvecklas så att den i större utsträckning anpassas efter varje elevs individuella behov. Skolan behöver också säkerställa att utbildningen leder till att eleverna utvecklar sådana förmågor som de behöver i kommande valsituationer.

Genom skolans arbetslivsorienterande insatser får eleverna inblick i närsamhället och dess arbets- och näringsliv. Skolan behöver dock tydliggöra syftet och målsättningen med de olika aktiviteterna så att insatserna blir möjliga att utvärdera samt säkerställa att eleverna ges en allsidig bild av dagens arbetsliv

För att eleverna ska kunna göra välgrundade studie- och yrkesval behöver skolan visa på nya möjligheter och för eleverna synliggöra sådant som de inte redan känner till genom sin bakgrund. Att eleverna i stor utsträckning själva ordnar praoplatser kan begränsa skolans möjligheter att i arbetslivsorientering bredda elevernas perspektiv på yrken och utbildningar. Därför behöver skolan utforma strategier för hur elevernas perspektiv ska vidgas samt för hur eleverna ska bli uppmärksammade på olika påverkansfaktorer och få stöd i att hantera dessa.

2. Rektor ger riktlinjer och förutsättningar för vägledningen så att den blir hela skolans ansvar.

Här undersöks att rektorn ser till att det finns riktlinjer för hur studie- och yrkesorienteringen ska organiseras. Att det finns system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av målen för studie- och yrkesvägledningen, att det systematiska kvalitetsarbetet avseende studie-

och yrkesvägledningen finns dokumenterat och att resultaten från uppföljningar och utvärderingar används till att förbättra kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen. Vidare granskas att rektorn ger riktlinjer och förutsättningar för att studie- och yrkesvägledningen blir ett uppdrag för hela skolan och att rektorn ser till att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter inom studie- och yrkesvägledningen.³

Rektorns och lärarnas uppfattning om studie- och yrkesvägledningsuppdraget är att det i huvudsak är knutet till gymnasievalet i årskurs 9 och därmed till studie- och yrkesvägledaruppdraget. Förutom detta ställningstagande hänvisar rektor och lärare till den pedagogiska modellen och, kollegiala beslutsformer och gemensamma diskussioner som garanti för att även målen för studie- och yrkesvägledning uppnås. Av intervjuer med lärare och rektor är det emellertid svårt att få en tydlig bild av vilka insatser som anses tjäna ett specifikt studie- och yrkesvägledande syfte eller på vilket sätt det sker. Rektorn har inte tagit fram riktlinjer och direktiv för verksamheten som säkerställer att studie- och yrkesvägledning blir ett gemensamt uppdrag för hela skolan med tydlig ansvarsfördelning och rutiner för samverkan kring uppdraget. Av intervjuer framgår att studie- och yrkesvägledaren i alla praktiska avseenden svarar för skolans studie- och yrkesvägledningsarbete.

Skolan har inte brutit ner och konkretiserat målen för studie- och yrkesvägledningen på ett sätt som möjliggör uppföljning och utvärdering av de insatser som på skolan anses vara relaterade till målen i styrdokumentet. Då insatserna inte identifieras och dokumenteras saknas förutsättningar för uppföljning och utvärdering som kan läggas till grund för förbättringsarbete inom studie- och yrkesvägledningen.

Skolan saknar dokumenterad planering som säkerställer att studie- och yrkesvägledningsuppdraget uppfattas och genomförs som ett gemensamt uppdrag för hela skolan. En strävan finns att skolans kollegiala beslutsformer skall innefatta även studie och yrkesvägledningsarbetet. Intervjuer och dokumentstudier har dock inte styrkt att ledningen av arbetet haft framgång i detta avseende.

Rektorn har informerat personalen om att Skolverket givit ut "Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering". Materialet har dock inte diskuterats bland personalen och heller inte uppfattats som ett styrdokument. Vid tiden för granskningen har personalen inte erbjudits kompetensutveckling för att skapa förutsättningar att arbeta med studie- och yrkesvägledning på ett professionellt sätt och personalen har inte heller efterfrågat sådan.

Studie- och yrkesvägledaren bedömer den egna kompetensen som tillräcklig i förhållande till utformningen av uppdraget och det finns, enligt rektorn, för närvarande inga planer på kompetensutveckling inom studie- och yrkesvägledning för skolans

³ 2 kap. 9-10 §§ skollagen Lgr 11 avsnitt 2.8 4 kap. 4-6 §§ skollagen

studie- och yrkesvägledare. Rektorn avser i stället att även fortsättningsvis tillgodose skolans och elevernas behov genom att utöka skolans studie- och yrkesvägledningsresurs med hjälp av extern studie- och yrkesvägledare.

Av intervjuer framgår att såväl lärarna som studie- och yrkesvägledaren huvudsakligen uppfattar kompetensutveckling inom studie- och yrkesvägledning som en fråga om "uppdatering" och bevakning av formalia inför gymnasievalet. Stöd av studie- och yrkesvägledare i frågor om till exempel samtalsmetodik, kunskap om olika branscher eller nya gymnasieskolan efterfrågas inte.

Av Lgr 2011, Skolan och omvärlden framgår att studie- och yrkesvägledaren, eller den som fullgör motsvarande uppgifter, ska vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser. Beroende på omfattningen av förstärkningen genom extern expertfunktion ser Skolinspektionen, mot bakgrund av läroplanens riktlinjer, en risk i att skolan avstår från en intern kompetens som kan stödja utveckling och bidra till kompetensutveckling inom skolan.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn behöver skapa och dokumentera riktlinjer och direktiv för personalens samverkan och gemensamma ansvar för skolans studie- och yrkesvägledningssupplett. Vid utformning av riktlinjer för skolans övergripande arbete med studie- och yrkesvägledning är det angeläget att det tydligt framgår på vilket sätt studie- och yrkesvägledarens arbete ska samordnas med övriga insatser.

Vidare behöver rektorn utarbeta en tydlig samlad planering så att frågor om studier och arbetsliv blir synliga i undervisningen under elevernas hela skoltid.

Rektorn behöver se till att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter inom studie- och yrkesvägledning. Då studie- och yrkesvägledaren saknar utbildning avsedd för verksamheten är det särskilt angeläget att rektor beaktar elevernas och skolans tillgång till studie- och yrkesvägledning grundad på lämplig och tillräcklig kompetens.

Samtliga inslag av studie- och yrkesvägledning behöver utvärderas i förhållande till fastställda målsättningar för skolans studie- och yrkesvägledning. I detta syfte behöver skolan utveckla ändamålsenliga metoder för uppföljning. Resultat av utvärdering och analys av förbättringsmöjligheter av studie- och yrkesvägledningen behöver vidare inordnas i skolans systematiska kvalitetsarbete och läggas till grund för fortsatt utveckling av verksamheten.

Huvudmannen tar ansvar för att skolornas studie- och yrkesvägledning fungerar på ett tillfredsställande sätt.

Här undersöks att huvudmannen ger skolorna förutsättningar att ge eleverna den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till. Vidare granskas att huvudmannen tar ansvar för att skolorna har tillgång till personal med sådan kompetens som krävs för att få arbeta med studie- och yrkesvägledning och att rektorer, lärare och studie- och yrkesvägledare får kompetensutveckling för att kunna utföra sina uppdrag. Här undersöks också att huvudmannen har system och rutiner för planering, uppföljning och utveckling av verksamheten, att kvalitetsarbetet dokumenteras och att resultaten används för att förbättra kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen.⁴

Huvudman för skolan är Stiftelsen Waldorfpedagogik i Vreta Kloster (WiV). Stiftelsen har en lekmanastyrelse med föräldrar i majoritet.

Verksamheten följs genom styrelsemöten var annan månad enligt en mötesplanering. Inför varje styrelsemöte sammanställer rektorn en verksamhetsredogörelse som utgör underlag för styrelsens arbete. Rektorn är föredragande vid styrelsemöten.

Som verksamhetsledare har rektorn en självständig roll och huvudmannen har överlåtit stort ansvar på rektor beträffande studie- och yrkesvägledning. Huvudmannen har inte informerat sig specifikt om studie- och yrkesvägledningsarbetet. Någon instruktion för rektorns arbete har inte fastställts.

Rektor och lärare bedömer att den avsatta resursen för studie- och yrkesvägledning samt Waldorfpedagogikens kvaliteter borgar för att alla elever får den studie- och yrkesvägledning de behöver. Då skolan emellertid inte genomfört och dokumenterat utvärdering av studie- och yrkesvägledningen i förhållande till målen saknar huvudmannen underlag för att bedöma om skolan givits förutsättningar att uppfylla kraven. Huvudmannen har inte heller efterfrågat sådan redovisning.

Skolinspektionen konstaterar att skolan saknar personal med utbildning avsedd för studie- och yrkesvägledning samt att upphandlad expertis kompletterar skolans personal med enstaka insatser. Personalen har inte erbjudits kompetensutveckling inom studie- och yrkesvägledning.

Huvudmannen har inte informerat sig om personalens förutsättningar att arbeta med studie- och yrkesvägledning. Huvudmannen har inte heller diskuterat kompetensförsörjningen och dess eventuella konsekvenser för skolans kvalitetsarbete inom studie- och yrkesvägledning.

Skolinspektionen konstaterar vidare att huvudmannen inte givit direktiv och riktlinjer för uppföljning och utvärdering av skolans arbete med studie- och yrkesvägledning.

⁴ 2 kap. 8, 29-30 §§ skollagen 4 kap. 3-6 §§ skollagen 10 kap. 2 § skollagen Lgr 11 avsnitt 2.6

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att huvudmannen för Björkö Friskola behöver ge direktiv och riktlinjer för utvärdering av skolans arbete med studie- och yrkesvägledning och därmed ta sitt ansvar för att eleverna erbjuds studie- och yrkesvägledning i överensstämmelse med styrdokumentet.

Huvudmannen behöver i detta syfte även säkerställa att skolan inrättar system och rutiner för att dokumentera ett systematiskt kvalitetsarbete inom studie- och yrkesvägledningen.

Vidare behöver huvudmannen ta ett tydligare ansvar när det gäller skolans långsiktiga försörjning med kompetens inom studie- och yrkesvägledning. Här ingår även att beakta förutsättningar för personalens samverkan inom skolan liksom förutsättningar för utvecklingsarbete.

Syfte och frågeställningar

Syftet med granskningen är att bedöma om den granskade huvudmannen och skolan ger eleverna tillgång till den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till enligt skollag och läroplan. Skolinspektionen bedömer kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen och uppskattar verksamhetens ändamålsenlighet att förbereda eleverna för aktiva livsval.

Utvärderingar och forskning inom området visar att studie- och yrkesvägledningen ofta är lågt prioriterad i skolan och att det generellt finns brister i planering, uppföljning och utvärdering av vägledningen hos både skolor och huvudmän. Med utgångspunkt i detta granskar Skolinspektionen kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen i relation till det ansvar som rektor och huvudman har för att studie- och yrkesvägledningen utformas så att den når de nationella målen.

Följande tre frågeställningar ligger till grund för att kunna svara på den övergripande frågeställningen om *eleverna på skolan får den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till enligt skollag och läroplan*:

- *Ges alla elever tillgång till kontinuerlig vägledning av sådan kvalitet att eleverna kan göra medvetna och väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning?*
- *Ger rektorn riktlinjer och förutsättningar för vägledningen så att den blir hela skolans ansvar?*
- *Tar huvudmannen ansvar för att skolornas studie- och yrkesvägledning fungerar på ett tillfredsställande sätt?*

Metod och material

Inför granskningen på skolan har inspektörerna tagit del av dokument med relevans för skolans studie- och yrkesvägledning och även genomfört en enkätundersökning med elever i två årskurser.

Vid skolbesöket har inspektörerna genomfört intervjuer med rektor, studie- och yrkesvägledare lärare och elever. I granskningen ingår även en intervju med en representant för huvudmannen.

Besöket har avslutats med en återkoppling till rektor där inspektörerna redogör för Skolinspektionens preliminära bedömningar.

Dokumentstudier, enkäter och intervjuer utgör tillsammans det underlag utifrån vilket Skolinspektionen bedömer studie- och yrkesvägledningen på skolan.

Dokumentstudier

Dokumentstudierna ger en inblick i skolans organisation och arbete med studie- och yrkesvägledning och förbereder inspektörerna för skolbesöket genom att ge underlag för att ställa frågor.

Intervjuer

Vid skolbesöken genomförs intervjuer i grupp och enskilt. Intervju med **rektor** och representant för **huvudmannen** sker separat och utgör ett viktigt underlag för att förstå de strukturer och förutsättningar som finns för verksamheten. Intervju med **studie- och yrkesvägledare** ger en ökad förståelse för den vägledning som ges på skolan och vilka förutsättningar vägledaren har att följa bestämmelser i skollag och läroplan. **Lärare** i flera ämnen och från flera årskurser på skolan intervjuas i grupp. Dessa intervjuer ger underlag för att ta reda på om studie- och yrkesvägledningen är ett ansvar som delas av alla på skolan. **Elever** i årskurs 9 intervjuas i grupp. Elever ur lägre årskurser bidrar med sina erfarenheter genom enkätsvar. I intervjuerna med eleverna kommer inspektörerna åt mer kvalitativa aspekter av de frågor som granskningen ska besvara.

Elevenkäter

Elevenkäterna utgör ett komplement för att få svar på de centrala frågeställningarna och ett jämförelsematerial till det underlag som samlas in vid intervjuerna på skolan.

Författningsstöd till Skolinspektionens kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan

Skollagen 1 kap. Inledande bestämmelser

Lika tillgång till utbildning

8§ Alla ska, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i denna lag.

I diskrimineringslagen (2008:567) finns bestämmelser som har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter inom utbildningsområden oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

Skollagen 2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Huvudmän inom skolväsendet

Huvudmannens ansvar för utbildningen

8§ Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i denna lag, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.

Ledning av utbildningen

Rektor och förskolechef

9§ Det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor. Det pedagogiska arbetet vid en förskoleenhet ska ledas och samordnas av en förskolechef. Dessa ska särskilt verka för att utbildningen utvecklas.

10§ Rektorn och förskolechefen beslutar om sin enhets inre organisation och fattar i övrigt de beslut och har det ansvar som framgår av särskilda föreskrifter i denna lag eller andra författningar.

Rektorn och förskolechefen får uppdra åt en anställd eller en uppdragstagare vid förskole- eller skolenheten som har tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullgöra enskilda ledningsuppgifter och besluta i frågor som avses i första stycket, om inte annat anges.

Studie- och yrkesvägledning

Tillgång

29§ Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.

Behörighet

30§ För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.

Den som inte uppfyller kravet enligt första stycket får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.

4 kap. Kvalitet och inflytande

Huvudmannanivå

3§ varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Enhetsnivå

§4 Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3§ ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå.

Kvalitetsarbete på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet

§5 Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls.

Dokumentation

6§ Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras.

Skollagen 10 kap. Grundskolan

Allmänna bestämmelser

Utbildningens syfte

2§ Grundskolan ska ge eleverna kunskaper och värden och utveckla elevernas förmåga att tillägna sig dessa.

Utbildningen ska utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning.

Utbildningen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Skollagen 15 kap. Allmänna bestämmelser om gymnasieskolan

Allmänna bestämmelser

Utbildningens syfte

3§ Utbildningen i gymnasieskolan ska utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och en bas för rekrytering till högskolesektorn.

Lgr 2011 avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag

Likvärdig utbildning

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Rättigheter och skyldigheter

Skolan ska klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevers och vårdnadsha-

vares rätt till inflytande och påverkan. Det är inte minst viktigt som underlag för den enskildes val i skolan.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den ska utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar. Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.

Lgr 2011 avsnitt 2.2 Kunskaper

Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning.

Skolan ska bidra till elevernas harmoniska utveckling. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra en grund för skolans verksamhet. Skolan ska erbjuda eleverna strukturerad undervisning under lärares ledning, såväl i helklass som enskilt. Lärarna ska sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former.

Mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola

- Kan göra väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.

Lgr 2011 avsnitt 2.6 Skolan och omvärlden

Eleverna ska få en utbildning av hög kvalitet i skolan. De ska också få underlag för att välja fortsatt utbildning. Detta förutsätter att den obligatoriska skolan nära samverkar med de gymnasiala utbildningar som eleverna fortsätter till. Det förutsätter också en samverkan med arbetslivet och närsamhället i övrigt.

Mål

Skolans mål är att varje elev

- kan granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden,
- har inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv, och
- har kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och i andra länder.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

- verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö, och
- bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller social eller kulturell bakgrund.

Läraren ska

- bidra med underlag för varje elevs val av fortsatt utbildning, och
- medverka till att utveckla kontakter med mottagande skolor samt med organisationer, företag och andra som kan berika skolans verksamhet och förankra den i det omgivande samhället.

Studie- och yrkesvägledaren, eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter, ska

- informera och vägleda eleverna inför den fortsatta utbildningen och yrkesinriktningen och särskilt uppmärksamma möjligheterna för elever med funktionsnedsättning, och
- vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.

Lgr 2011 avsnitt 2.8 Rektorns ansvar

Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella målen. Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven. Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att

- samverkan med skolor och arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får konkreta erfarenheter av betydelse för deras val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning,
- den studie- och yrkesinriktade verksamheten organiseras så att eleverna får vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför fortsatt utbildning,
- personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.

Lgr 2011 Avsnitt 3.15 Samhällskunskap

Undervisningen i samhällskunskap ska behandla följande centrala innehåll i årskurs 7-9

Samhällsresurser och fördelning

Arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor, till exempel arbetsmiljö och arbetsrätt. Utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle. Några orsaker till individens val av yrke och till löneskillnader.